

Швець Світлана Леонідівна – аспірантка кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»

УДК: 32-027.542:314.15(477)

ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

В цій статті розглянуто політико-філософські аспекти міграційних процесів сучасних політичних процесів, а також взаємообумовленість міграційних та політичних процесів сучасності. Тема міграції не втрачає своєї актуальності через події в світовій політиці, і тісно пов'язана саме з політичними причинами.

Ключові слова: міграція, міграціологія, міграційні процеси, лібералізм, безпека, глобалізація

ПОЛІТИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ СОВРЕМЕННОСТИ

В данной статье рассмотрены политико-философские аспекты миграционных процессов современных политических процессов, а также взаимобусловленность миграционных и политических процессов современности. Тема миграции не теряет своей актуальности через события в мировой политике, и тесно связана именно с политическими причинами.

Ключевые слова: миграция, миграциология, миграционные процессы, либерализм, безопасность, глобализация

POLITICAL AND PHILOSOPHICAL BASIS FOR MIGRATION PROCESSES MODERNITY

This article discusses the political and philosophical aspects of the migration processes in the modern political processes, as well as the interdependence of migration and political process of modernity. The topic of migration has not lost its relevance in world politics, and is closely linked with political reasons.

Keywords: migration, migrationology, migration, liberalism, security, globalization

Сучасний політичний процес як на глобальному, так і державному рівнях протікає на тлі інтенсифікації міграційних процесів в ситуації уніфікації світового соціально-економічного, культурного, політичного простору.

В даний час міграція з розряду соціально-економічного феномену переходить в розряд політичного. У зв'язку з цим розуміння взаємозв'язку політичних процесів та міграції, а також виявлення сутності, характеру і спрямованості їх взаємодії стає необхідним елементом досягнення національної та регіональної безпеки. Геополітичні зміни в сучасному світі з неминучістю приводять до нових хвиль міграції, роблять міграцію глобальним явищем і зводять всі супутні їй проблеми, в тому числі проблему біженців, в ранг глобальних. Це впливає на політичне життя в регіонах і країнах, безпосередньо і опосередковано задіяних в цих процесах. Міграційні потоки впливають на політичну, демографічну, етнічну, соціально-економічну ситуацію в державі. У зв'язку з цим зростає роль політико-управлінських рішень, спрямованих на підтримку політичного порядку, міграція стає об'єктом політичного контролю і регулювання, однак належної ефективності їх неможливо досягти без розвитку відповідних напрямів наукового знання

Для України ця тема є актуальною, тому що набуття чинності угоди про асоціацію між Україною та ЄС суттєво впливає на міграційну ситуацію. Зважаючи на своє географічне положення, Україна є так званою транзитною країною. Її використовують для нелегального транзиту мігрантів, наркотиків, зброї, людей і саме наростання нелегальної міграції загрожує не лише напруженню криміногенної і санітарно-епідеміологічної ситуації, але й безпеці

держави у більш широкому розумінні.

Стан дослідження проблеми. У вітчизняній політичній науці проблеми міграції практично активно почали досліджуватися з 60-х років ХХ ст. Основний масив досліджень пов'язаний з вивченням соціально-демографічних, соціально-економічних і соціально-трудова проблем міграції.

Загальної теорії міграцій та аналізу різних аспектів їх соціально-політичного значення присвячені роботи Г.С. Вітківської, Ж.А. Зайончковської, О.С. Вишневського (взаємозв'язок демографічних та міграційних процесів, а також проблеми вимушених міграцій), В.І. Переведенцева та ін.

Особливе місце в науковій літературі зайняв розвиток ідей Т. М. Заславської про міграційну поведінку, про вплив суб'єктивного фактора на механізми прийняття рішень, пов'язаних з міграцією, і Л. Л. Рибаківського про тристадійний міграційний процес. Ці ідеї становлять послідовний ланцюжок подій. Першою стадією є формування передумов територіальної рухливості населення. Другий – власне переміщення, міграція, зміна територіального статусу. Третя стадія, стадія завершення міграційного процесу пов'язана з приживлюваністю переселенців на новому місці.

Необхідно відзначити науковий напрямок – міграціологію, розроблений Б.С. Хоревим, В.О. Іонцевим, в основі якого лежить ідея комплексного підходу у вивченні загальної міграційної рухливості населення.

За останні п'ять років було видано низку авторських і колективних монографій, включаючи фундаментальні розробки, підготовлені в рамках програми «Проблеми міграції та громадянства в пострадянському просторі». Але в наукових працях розглядаються різні історичні, етнічні, соціальні аспекти міграційних потоків і діяльності державних служб щодо їх регулювання. Набагато менше досліджень присвячених політичному аналізу даної проблематики, хоча політичний аспект міграційних процесів гостро постає в сучасному суспільстві.

Постановка проблеми. Метою цієї статті є розглядання політико-філософських аспектів сучасних міграційних процесів, їхні причини, та взаємообумовленість міграційних і політичних процесів.

Виклад основного матеріалу. Міграцію як універсальне поняття можна ототожнити з таким синонімічним рядом - рух, переселення, пересування, переміщення тощо. За своїм обсягом міграція є надзвичайно широким поняттям, а тому воно, не конкретизоване концептами більш детального змісту (наприклад, термінами про переміщення людських і матеріальних ресурсів), є лише виключно абстрактним уявленням, яке не відображає якостей та властивостей окремих сфер міграційного буття чи міграційних відносин [4, 42].

Л.Л. Рибаківський писав, що: «Під міграцією населення слід розуміти територіальне переміщення, а під мобільністю (рухливістю) - здатність до міграції, тобто потенційну міграційну активність. Підкреслимо ще раз, міграція населення – це не мобільність, а фактичне переміщення. Мобільність, у свою чергу, - це переміщення, а готовність до нього» [8, 21-22].

У теорії і на практиці розрізняють природний та соціальний міграційний простір, як явища, що мають багато відмінного та спільного. При цьому враховують, що природа та соціум хоч і являють собою єдине ціле, проте ніколи не бувають одним і тим самим. Міграційний простір є складовою як природного, так і соціального просторів, невід'ємним та незамінним атрибутом кожного з них. З цього можливо зробити висновок про тісний взаємозв'язок між системами природи і соціальними структурами, рухом та спокоєм. Термін «міграційний процес» включає в себе хід або протікання будь-якого міграційного явища, послідовна видозміна його етапів, періодів та станів, а також розвиток побічних наслідків, що йдуть від них. До міграційного процесу, можна віднести, наприклад, вибуття й прибуття громадян, їх інтеграцію в національні політичні суспільства, адаптацію до кліматичних та виробничих умов, натуралізацію тощо. У соціальному просторі міграційні процеси відбуваються безперервно, а це, у свою чергу, зумовлює їх перехресну і стикування.

Тому чистих, тобто «обмежених» міграційних процесів фактично не буває [5, 34].

Так як сучасні міграційні процеси несуть в собі політичну навантаження, пов'язане з тиском на існуючі політичні інститути з трансформацією основних маркерів політичного життя, з загрозою політичної стабільності та національної безпеки, видається найбільш точним ставити питання про необхідність створення цілісної спеціальної політологічної теорії, яку можна назвати політична міграціологія [9, 14-15].

Міграційний процес у сучасному світі впливає на політичне життя як приймаючого, так і віддає суспільства, тобто відбувається політизація міграційного процесу, але і, у свою чергу, сама соціальна, політична, духовна, економічна ситуації впливають на цей процес, що призводить до появи політичного компоненту у міграційного процесу.

Неконтрольована міграція посідає суттєве місце серед трансатлантичних і глобальних викликів. Сучасна світова міграція не втратила свого первісного і внутрішнього стрижня – добровільне переселення за межі країни з метою постійного або тимчасового поселення в іншій країні. Світову міграцію перш за все, визначає економічний чинник. На другому місці стоїть міграція з політичних причин: переслідування, війни і локальні конфлікти. Зараз політичні причини міграції стають більш актуальним, з огляду на політичні процеси, які відбуваються в країнах Близького Сходу та країнах Магрибу [2, 337].

Немає явищ без причини, будь-яке явище має своє підґрунтя. Вчення про закономірність універсального зв'язку та причинну обумовленість у філософії отримало назву детермінізм (від лат. *determine* – визначаю). Причинно-наслідковий зв'язок явищ виражається в тому, що одне явище (причина) за певних умов обов'язково викликає до життя інше явище (наслідок). У детермінацію явищ, в систему їхньої визначеності поряд із причиною входять і умови – ті фактори, без наявності яких причина не може породити наслідок.

Розглядаючи глобалізацію як процес контрольованого поширення економічної, інформаційної і воєнної влади країн Європи та Сполучених Штатів Америки, неконтрольовану міграцію слід сприймати як зворотну реакцію країн «Півдня» на розвиток подій у такому напрямку. Глобальну міграцію більшість країн світу сприймає як наслідок економічного протистояння полюсів багатства і бідності, про що свідчить Меморандум Всесвітнього саміту щодо стійкого розвитку в Йоганнесбурзі у 2002 році. «Гасла до викоренення жебрацтва, - параграф 35 Меморандуму, - не заслуговують довіри, поки вони не супроводжуються гаслами до перерозподілу матеріальних цінностей» [2, 337].

Зараз є тенденція до зростання кількості нелегальних мігрантів. Оцінити реальні масштаби такої міграції практично неможливо. За оцінками ООН, щорічно 2,5-4 млн осіб перетинають кордони нелегально. Їхні ряди поповнюють особи, які в'їхали в країну на законній підставі, але залишилися з порушенням умов перебування. Чисельність нелегальних іммігрантів у світі становить 10-15% від чисельності «класичних» міжнародних мігрантів. Поступово відбувся перехід від регульованого характеру міжнародної міграції до конфліктів і стихійного розвитку цих процесів. У найближчі десятиліття ні масштабів, ні напрямки міжнародних міграційних потоків не зміняться.

У сучасному світі відбувається, з одного боку, політизація міграційних процесів, а з іншого – політичні процеси стають детермінованими міграційними хвилями, що відображається у перетворенні міграції в невід'ємний елемент системи національної безпеки. Відбувається політизація міграції як на локальному, регіональному, так і глобальному рівнях. Сучасні міграційні процеси є наслідком політичної модернізації, глобалізації, нового витка контролю за географічним, економічним, політичним, інформаційним простором і несуть в собі політичну навантаження, пов'язане з тиском на існуючі політичні інститути, з трансформацією основних індикаторів політичного життя, з загрозою політичної стабільності та національної безпеки [5, 18-19].

Глобальна міграція посилює потенційні виклики і ризики у сфері «м'якої безпеки» в країнах Заходу, які закладені в середині самих країн попередньо. Йдеться про додатковий тиск на політику підтримання постійного зростання стандартів життя та ресурсного

забезпечення прав і свобод громадянина країни. Це є основними елементами поняття «розквіту нації», що необхідно підтримувати за рахунок «сталого розвитку інших», тобто країн Півдня. Незаконна еміграція, навпаки, діє на систему безпеки «на основі солідарності» як руйнівна сила. У західній моделі безпеки вона руйнує її підвалини, тобто економічну складову.

Американський політолог Р. Макнамару вважав, що основа безпеки кожного суспільства не у воєнній складовій, а в розумних стандартах життя, які необхідно переглянути у бік зменшення, а не навпаки. Неготовність західних суспільств поділитися та поступитися завойованими економічними рубежами, тобто «рівнем особистої безпеки», дедалі заплутує клубок проблем, які визначила сама природа лібералізму – захист «права власності» [2, 338].

Світовий розвиток у ключі економічної і політичної лібералізації, яка не ставить за мету задоволення потреб «всіх і кожного», а лише обіцяє підтримання громадянина в межах «держави загального добробуту» дедалі більше занурюються в проблеми нової глобальної дихотомії: зростання економічного добробуту країн Півночі і катастрофічного зубожіння країн Півдня. Породжена грою успіхів ліберальної ідеї і невдачами ліберальної практики, вона створює дисбаланс життєвих шансів і є сприятливим підґрунтям для загострення боротьби двох світів та проявів небезпек і загроз. Метою встановлення глобального ліберального порядку є вирішення на свою користь головного конфлікту ХХІ ст.: між об'єктивними потребами інтенсивної модернізації більшості індустриальних країн і граничними ресурсними можливостями планети Земля задовольнити ці потреби в необхідних обсягах [3, 794-795].

У гіпотезі «кооперативної безпеки» безпека окремого індивіда визначається не лише станом дотримання основних прав і свобод особистості. Вона детермінована, перш за все, підтриманням високих стандартів життя, що уособлює певний перелік матеріальних благ. Це породжує «звикання» суспільства до благ цивілізації і такого феномену лібералізму як «рівень безпеки», що поширюється на інші поняття – «стабільність розвитку» і «можливості демократичного розвитку» [2, 338].

Ріст потоку емігрантів поставив перед урядами країн євроатлантичної спільноти ще одне питання – охорону кордонів. З цією метою в 1986 році в Сполучених Штатах Америки було прийнято закон про еміграцію і натуралізацію, посилено охорону суходільної і морської частини державного кордону з метою запобігання нелегальної еміграції з Мексики і країн Карибського басейну. Але це теж виявилось неефективним заходом. Щорічно до США через їх кордони проникає більше 1 млн людей. Європа, особливо країни ЄС, опинилися в більш складному становищі. Наприкінці ХХ ст. помітно зросла відкритість державних кордонів та зменшилася кількість перепон щодо в'їзду в країну та виїзду з неї. Особливо це стосується країн ЄС та країн-учасниць Шенгенської угоди. Існуюча в межах ЄС свобода пересування не сприяє налагодженню ефективного і якісного контролю за незаконною еміграцією, а, навпаки, спрацьовує на її «користь». [6, 43-44].

Водночас свободу переміщення трудових ресурсів стримує «інтелектуальний фільтр», який створено в межах політики еміграції. На Заході схвалюють приїзд освічених і кваліфікованих кадрів з одночасним обмеженням «квот» робочої сили згідно з міжурядовими угодами.

При всіх недоліках, що породжує еміграція на Заході, вона дає йому додатковий потенціал для розвитку: її кваліфікована частина – це «кров» нових знань і технологій, а некваліфікована створює добробут та умови розквіту. Таким чином, небезпека, яка походить від неконтрольованої еміграції, породжує двоєдине поняття «взяти під контроль, тобто, міграційний ресурс, що сприяє розвитку західної цивілізації, шляхом фільтрації має залишитися і працювати на її благо, а та частина ресурсу, що пов'язана з додатковими витратами, а, отже потенційними проблемами, має залишитися за її межами.

Після розпаду біполярного світу та інтенсифікації процесів глобалізації відбувається насичення європейських країн іммігрантами. Відбулося різке збільшення припливу

вимушених мігрантів, у зв'язку з чим імміграційне законодавство, яке раніше вважалося досить ліберальним, було посилено в усіх країнах Європейського Союзу. Збільшення припливу вимушених мігрантів призвело до різкого збільшення витрат на їх приймання та облаштування, загострення конкуренції на ринку праці, посилення навантаження на сферу безкоштовних соціальних послуг та погіршення криміногенної ситуації. Це не могло не викликати масового невдоволення громадян більшості європейських країн і послужило причиною появи расистських настроїв. Посилилася інфільтрація осіб, які шукають притулок, багато з яких під виглядом біженців намагалися таким чином обійти жорсткі вимоги, що пред'являються до мігрантів [8, 53].

У зв'язку з виникаючими проблемами ЄС спрямовує свої зусилля з координації політики в імміграційній області у бік посилювання правил прийому іммігрантів. У той же час, слідуючи проголошеним демократичним принципам, ЄС застосовує ці принципи до іммігрантів нарівні з корінним населенням Європи. Однак ця політика не знаходить очікуваного позитивного відгуку як у перших, так і других. Так, якщо корінне європейське населення не приймає такий рівний підхід, то іммігранти нерідко трактують демократичні стандарти по-своєму і використовують ліберальне законодавство в громадських інтересах, ігнорують культурні обов'язки по відношенню до суспільства [1, 39].

Висновок. Взаємообумовленість міграційного та політичного процесів визначається, по-перше, політизацією міграційного процесу як умови забезпечення або підризу національної безпеки, по-друге, рівнем політичних складових міграційних процесів, які внаслідок конкурентної боротьби тієї чи іншої соціальної групи прагнуть досягнути своїх політичних цілей в умовах існуючих або змінюються владно-ієрархічних відносин як у політичній, соціальній та економічній, так і духовно-культурній сфері приймаючого суспільства. В цілому ж міграційний процес зачіпає політичні інтереси не тільки окремих локальних та регіональних політичних угруповань, але і помітно змінює контури і сутність європейського політичного простору. Також з огляду на політичні події та тенденції розвитку політичних факторів міграції можна виокремити два положення:

1) Незважаючи на тривалість часу проживання в країні еміграції (наприклад, у Франції серед емігрантів виросло вже одне покоління), інтеграції емігрантів у соціокультурне середовище титульної нації не відбулося;

2) Збільшення емігрантської хвилі в країнах Західної Європи і обмеженість ресурсів держав для підтримання стабільності в суспільстві стимулюватимуть удосконалення емігрантської політики в бік різноманітних обмежень. Країни Європи змушені вирішувати проблему міграційної кризи та знаходити нові шляхи для подолання цієї ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витковская Г.С. Иммиграционная политика западных стран: альтернативы для России / Г.С.Витковская. – М.: Гендальф, 2002. – 264 с. (Международ. орг. по миграции. Моск. исслед. программа по миграции)
2. Грубов В.М. Європейська колективна безпека в умовах глобалізації: ліберальна парадигма: монографія / В.М.Грубов. – К.: Тов. «Рада ЛТД», 2007. – 554 с.
3. Дюрозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів / Ж.Б. Дюрозель. – К.: Основи., 1999. – 904 с.
4. Ківалов С.В. Адміністративно-правовий статус біженців в Україні: проблеми теорії і правового регулювання / С. В. Ківалов. - . – Одеса : Фенікс, 2013. – 206с. (Нац. ун-т "Одеська юрид. акад.")
5. Малиновська О.А. Біженці у світі та в Україні / О.А.Малиновська. – К.: Генеза, 2003. – 286 с. (Українська акад. держ. управління при Президентові України)
6. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения / В.И.Переведенцев. – М.: Наука, 1975. – 231 с. (АН СССР, Ин-т междунар. рабочего движения)
7. Рыбаковский Л.Л. Методологические вопросы прогнозирования населения / Л.Л.Рыбаковский. – М.: Статистика, 1978. – 208 с.

© Шерман О. М.

8. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения (Вопросы теории)/ Л.Л.Рыбаковский. – М., 2003. – 235с. (Российская Академия Наук, Институт социально-политических исследований)
9. Хорев Б.С. Миграциология / Б.С.Хорев. – М.: Наука, 1989. – 96 с.

Шерман Олена Михайлівна - доктор політичних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

УДК 321.7. 324

АРХЕТИПИ КОЛЕКТИВНОГО НЕСВІДОМОГО І СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Стаття присвячена аналізу тих міфологічних підвалин масової свідомості, вплив на які лежить в основі маніпулятивних тактик створення іміджу політичного лідера. Доведено, що суттєве місце у цьому процесі належить апеляції до таких елементів колективного несвідомого, як архетипи. Активізація архетипів відбувається через таку побудову текстів друкованих ЗМІ та телесюжетів, коли у медіа-конструкт реальної події, яка використовується для створення іміджу, закладений міфологічний сюжет або відбувається отождошення реальної особи з архетипом через систему візуальних параметрів.

Ключові слова: імідж, колективне несвідоме, архетип, архаїка, політичне лідерство.

АРХЕТИПЫ КОЛЛЕКТИВНОГО БЕССОЗНАТЕЛЬНОГО И СОЗДАНИЕ ИМИДЖА ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРА

Статья посвящена анализу тех мифологических основ массового сознания, воздействие на которые составляет суть манипулятивных тактик создания имиджа политического лидера. Доказано, что существенное место в этом процессе принадлежит апелляции к таким элементам коллективного бессознательного, как архетипы. Активизация архетипов происходит через такое построение текстов печатных СМИ и телесюжетов, когда в медиа-конструкт реального события, используемого для создания имиджа, закладывается мифологический сюжет, или имеет место отождествление реального лица с архетипом через систему визуальных параметров.

Ключевые слова: имидж, коллективное бессознательное, архетип, архаика, политическое лидерство.

THE ARCHETYPES OF THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS AND THE CREATION OF THE IMAGE OF A POLITICAL LEADER

The article is devoted the analysis of those mythological bases of mass consciousness, affecting which makes essence manipulative tactician of producing an image of political leader. It is well-proven that a substantial place in this process belongs to the appeal to such elements collective unconscious, as archetype. Activation of archetype takes place through such construction of texts of printing MASS-MEDIA and telesubjects, when in media-konstruk of the real event, in-use for producing an image, a mythological subject is mortgaged, or equation of the real person takes place with archetype through the system of visual parameters.

Keywords: image, collective unconscious, archetype, archaic character, political leadership

Постановка проблеми.

Невід'ємною частиною процесу політичної комунікації є створення іміджів політичних лідерів. Важливе місце в процесі їх створення займає активізація архаїчних шарів масової свідомості, що виступає як засіб маніпулювання масами, якому інформаційна доба надала нових засобів та можливостей. Апеляція до колективного несвідомого здатна перевести сприйняття політика в суто емоційну площину: замість того, щоб аналізувати